

Národní knihovna
České republiky
National Library
of the Czech Republic

tisková zpráva

Doplňující info:

Kosmas se dle vlastních slov narodil roku 1045, bohužel ovšem není známo, kdo byli jeho rodiče a kde se tak stalo. Jelikož však mnozí z českých vzdělců doby knížecí měli nějakou vazbu ke svatovítské kapitule (sboru kněží) na Pražském hradě, je možné se domnívat, že se Kosmas narodil či vyrůstal v tamním společenství. Tehdejší církevní prostředí bylo univerzálnější než dnes a Kosmas se nebránil běžným světským radostem a strastem. Domácnost sdílel s družkou Božetěchou a přinejmenším jedním potomkem, synem Jindřichem.

Kosmas byl vedle nejstarších legendistů prvním, kdo se pokusil zachytit v textové podobě české dějiny. Díky jeho životnímu dílu, Kronice Čechů, známe nejstarší českou minulost. Na jiných textech se především učil různé styly, jakými lze psát. Zajímal se o příběhy a hrdiny z jiných kulturních okruhů (Bible, starověké Řecko), které později využil jako analogie. Informace k samotným českým dějinám postupně získával zejména z ústních svědectví. Vzhledem k tomu, že v pokročilém věku zastával důležitou funkci děkana svatovítské kapituly, přicházel do styku s významnými církevními představiteli i knížecím dvorem.

Vznik kroniky datuje list, který Kosmas adresoval svému příteli, mistru Gervasiovi. Vyplývá z něj, že se chopil pera mezi léty 1119–1122, v té době se již blížil věku osmdesáti let. Pokračoval až do své smrti v říjnu 1125. Rozhodl se nejprve zpracovat látku od mýtických počátků, příchodu Čechů do nové vlasti, až po svou současnost. Sledoval především dějiny vládnoucího rodu a projevy jeho politické moci, šíření křesťanství a dějiny církve, kterou samozřejmě chápal jako kladnou hybnou sílu dějin. Bez nadsázky můžeme říci, že Kosmas ve své knize pomáhal českou minulost vytvářet. Podařilo se mu totiž předejít význam Čechů pro křesťanskou Evropu, vytvořit nosný koncept českých dějin a výrazně se tím zasadit o zapojení české společnosti do latinské (západní) kultury.

Kosmovo dílo bylo opisováno po celý středověk, což svědčí o jeho značné oblibě. Ještě na sklonku 16. století si jednu kopii pořídili břevnovští benediktini. Bez nadsázky můžeme říci, že se jednalo o první český bestseller. Vydání tiskem se Kronika Čechů dočkala v roce 1602 v Německu. O první domácí a současně první kritické vydání Kosmovy kroniky se roku 1783 zasloužili František Martin Pelcl (1734–1801) a Josef Dobrovský (1753–1829). Příprava další kritické edice byla v roce 1900 svěřena Bertoldu Bretholzovi (1862–1937).

Do češtiny byla kronika přeložena v roce 1874, ale autor překladu Václav Vladivoj Tomek důsledným lpěním na archaických pravidlech českého pravopisu nedokázal oslovit čtenářskou obec. Proto se vzorem a předlohou všech dalších českých vydání stal mistrovský překlad Karla Hrdiny (1882–1949) z roku 1929, dokonale vystihující rytmus i styl Kosmo-

Národní knihovna
České republiky
National Library
of the Czech Republic

tisková zpráva

va vyprávění. Nejvlivnější verzi Kosmových letopisů zpracoval bezpochyby Alois Jirásek (1851–1930), jehož Staré pověsti české vytvořené na konci 19. století jsou dodnes součástí školní četby. Místo v moderní české historii Kosmovi zajistil také Vladislav Vančura (1891–1942).

Dochované rukopisné opisy Kosmova textu jsou dnes rozptýleny v osmi významných knihovnách (nejen) střední Evropy a společně jsou vystavovány vůbec poprvé v historii. Prohlédnout si je můžete v Zrcadlové kapli Klementina pouze po dobu 4 týdnů, od 25. září do 23. října 2025.

Mezi vystavovanými rukopisy s Kosmovou kronikou se klene téměř pět staletí. První pochází z poloviny či konce 12. století a poslední pravděpodobně z první poloviny 17. století. Každý z rukopisů obsahuje svou vlastní verzi kroniky, která se od ostatních záznamů více či méně odlišuje.

Lipský rukopis

polovina/konec 12. století, Dolní Sasko

Nejstarší ze všech známých opisů vznikl patrně pouhé čtvrtstoletí po sepsání samotného díla. Na konci rukopisu, po závěrečném sdělení o Kosmově skonu 21. října 1125, je připojeno vyobrazení kronikáře. Jde nejspíše o fikci; vzhledem k časové blízkosti ale nelze vyloučit ani to, že autor kresby Kosmu znal.

Univerzitní knihovna v Lipsku

Budyšínský rukopis

přelom 12. a 13. století, nejspíše Čechy

Budyšínský rukopis je nejdůležitějším a zároveň druhým nejstarším zápisem Kosmovy kroniky vůbec, navzdory tomu, že není dochován v úplnosti a obsahuje nemálo chyb. Tento opis se stal základem kritické edice Bertolda Bretholze z roku 1923, kterou historici používají dodnes.

Knihovna Národního muzea v Praze

Národní knihovna
České republiky
National Library
of the Czech Republic

Stockholmský rukopis

začátek 13. století, Čechy

Důležitý středověký opis Kosmovy kroniky je zachován také v jedné z nejznámějších a nejtajemnějších knih středověku vůbec – v **Codexu gigantu**, který je pro svou nebývalou velikost, obsažený Starý i Nový zákon a celostránkové vyobrazení satana zván rovněž **Ďáblovou biblí**. Vystavujeme pouze maketu této vzácné knižní památky, která se na sklonku třicetileté války v roce 1648 stala kořistí švédské armády, v současné době je uložena v Královské knihovně ve Stockholmu a do Prahy byla od té doby v originále zapůjčena pouze jedinkrát v historii, v roce 2007.

Fyzické rozměry kodexu jsou skutečně impozantní. 312 listů (folií) o velikosti 89x49 cm je vevázáno do dřevěných desek potažených kůží a opatřených sponami, přičemž celková hmotnost knihy činí 75 kilogramů. Již samotná tato skutečnost spolu s relativně malým rozměrem písma textů, které jsou psány ve dvou sloupcích o 106 řádcích na jedné straně znamená, že kniha nemohla sloužit k běžnému čtení. Funkcí kodexu bylo symbolicky a snad i magicky vyjádřit z určitého hlediska popis světa.

Královská knihovna ve Stockholmu

Vídeňský rukopis

13. století, Čechy (Milevsko?)

Obsahově úzce souvisí s drážďanským, který se vedle budyšínského stal základem pro moderní vydání Kosmova textu. Je o to cennější, že drážďanský rukopis byl značně poškozen při náletu za druhé světové války a v dochovaném torzu je text kroniky prakticky nečitelný.

Rakouská národní knihovna ve Vídni

Národní knihovna
České republiky
National Library
of the Czech Republic

Rukopis pražské kapituly (též dražický)

první polovina 14. století, Čechy

Jeden z nejvýznamnějších středověkých rukopisů s kronikami z českého prostředí vůbec. Obsahuje kompendium nejstarších českých dějin. Pořízen byl na objednávku pražského biskupa Jana IV. z Dražic († 1343). Kodex zahrnuje i První pokračování anonymních kronikářů popisujících události v českých zemích po Kosmově smrti v letech 1126–1142 a Druhé pokračování s událostmi 12. a 13. století.

Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta – Archiv Pražského hradu

Muzejní rukopis

Začátek 15. století, Čechy (Praha)

Vznikl nejspíše v druhém desetiletí 15. století v pražském klášteře křižovníků s červenou hvězdou. Roku 1840 byl nalezen na děkanství v Českých Budějovicích a darován knihovně Národního muzea.

Knihovna Národního muzea v Praze

Brněnský (též třebíčský) rukopis

polovina 15. století, Čechy (Třebíč/Komárov?)

Rukopis z benediktinského kláštera v Třebíči. Obsahuje sice všechny tři knihy kroniky, avšak na mnoha místech ve velmi zkrácené podobě. Kromě toho zahrnuje i jiná díla a také zakládací listinu třebíčského kláštera, která je však falzem z přelomu 12. a 13. století.

Archiv města Brna, fond Knihovna Mitrovského

Mnichovský rukopis

druhá polovina 15. století, Bavorsko?

Obsahuje text První knihy Kosmovy kroniky a rovněž dodatek o založení vyšehradské kapituly. I tím je podobný rukopisu štrasburskému, který se do dnešních dnů nedochoval vůbec – byl zničen při požáru radnice za prusko-francouzské války v roce 1870.

Bavorská státní knihovna v Mnichově

Národní knihovna
České republiky
National Library
of the Czech Republic

tisková zpráva

Fürstenberský rukopis

druhá polovina 15. století, Čechy

Rukopis je pojmenovaný podle německého rodu Fürstenberků, v jejichž vlastnictví byl v letech 1837 až 1993. Jediný písař zde vedle Kosmovy kroniky s Prvním pokračováním anonymního kronikáře nazývaného Kanovník vyšehradský a také s Druhým pokračováním zapsal i počátek monumentální Zbraslavské kroniky Petra Žitavského.

Württembergská zemská knihovna ve Stuttgartu

Roudnický rukopis

přelom 15. a 16. století, Čechy

Kodex je součástí rodové knihovny Lobkowiczů, založené předním českým vzdělavcem druhé poloviny 15. a začátku 16. století Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic, a to nejpozději od poloviny 16. století. Je dokonce možné, že jej nechal zhotovit přímo Bohuslav Hasištejnský († 1510).

Roudnická lobkovická knihovna v Nelahozevsi

Břevnovský rukopis

přelom 16. a 17. století, Čechy

Břevnovský rukopis pochází z konce 16. století, jde o donedávna nejmladší známý rukopis Kosmova díla. V době jeho vzniku byla již v Čechách hojně rozšířená tištěná kronika Hájka z Libočan a Kosmův text si tehdy mohl ručně opsat pouze někdo s hlubším zájmem o české dějiny a jejich různé výklady.

Národní knihovna ČR, Břevnov (deponát)

Opis Stockholmského rukopisu

17. století, Čechy?

Poněkud záhadný opis Kosmovy kroniky byl pořízený z Codexu gigantu. Vyjma textu kroniky samotné neobsahuje žádnou indicii, jež by mohla svědčit o okolnostech jeho vzniku. Dle písma ho lze rámcově datovat do 17. století, nicméně je nejspíš o mnoho pravděpodobnější, že opis byl vyhotoven ještě během uložení Codexu gigantu v Praze, tedy před jeho odvezením do Švédska roku 1648.

Rakouská národní knihovna ve Vídni

Následovníci:

Václav Hájek z Libočan, Kronika česká (Praha 1541) je historicky jedním z nejčtenějších českých textů, které mezi běžnými čtenáři Kosmovu kroniku definitivně nahradilo. Text tetínského faráře ale odjakživa budil vášně a novodobí historici jej již v druhé polovině 18. století odsoudili pro značnou nespolehlivost. Hájek v tomto ohledu proslul zejména podáním bájného období českých dějin, kdy jednotlivé mytické události opatřil přesnými daty, údaji o počasí a dalšími „skutečnostmi“. Kronika se ale pro řadu generací stala nesmírně oblíbeným, strhujícím vyprávěním. Nemenší popularitu si získal bohatý obrazový doprovod v podobě dřevořezů.

Kronika tak řečeného Dalimila - fragment latinského překladu (severní Itálie?) byl Národní knihovnou zakoupený na pařížské aukci v roce 2005. Dalimil byl od časů Kosmy po téměř dvou stech letech prvním, kdo se pokusil o souhrnné zpracování českých dějin. Psal ve verších a staročesky, z pohledu české šlechty, ale tento tzv. Pařížský zlomek, nejen že obsahuje unikátní obrazovou výzdobu, ale rovněž do roku 2005 zcela neznámý latinský překlad kroniky. Výzkum rukopisu ukázal, že byl patrně vyhotoven pro mladého budoucího českého krále Karla IV., který jej dostal v době, kdy ještě neuměl česky a mohl se takto blíže seznámit s českými dějinami a významem šlechtických rodů.

Annologia historiae Bohemicae, přelom 17. a 18. století. Do sborníku historických textů psaného několika páraři byly zahrnuty čtyři verze chronologického seznamu českých knížat, přičemž všechny začínají bájným praotcem Čechem, jehož narození je kladeno do roku 266, a končí knížetem Boleslavem II. Svazek uzavírá opis Kosmovy kroniky, z kterého však chybí prvních 28 stran.